

Взаємозв'язок податків на споживання та цін в умовах ринкової економіки

Сидор Ірина Петрівна
аспірант кафедри фінансів
Тернопільська академія народного господарства

Розвиток суспільства, задоволення потреб його членів породжують необхідність розподільчих процесів, які обслуговують такі інструменти як податок і ціна. Податок і ціна приймають безпосередню участь у розподілі валового внутрішнього продукту та національного доходу, однак призначення їх різне. Ціна – виступає економічним інструментом, через який вартість товару одержує грошову форму та стає об'єктом розподілу, а податок визначає ту її частку, яка спрямовується до бюджету для задоволення суспільних потреб. Податок через ціну регулює фінансові відносини між суб'єктами економічних процесів. Фінансові відносини, що виникають в процесі оподаткування, зачіпають інтереси:

- держави, яка зацікавлена у максимізації податкових надходжень;
- суб'єктів господарювання, які зацікавлені у максимізації прибутку;
- споживачів, які зацікавлені у мінімізації споживчих витрат (див. рис.1).

Така триполюсна суперечність інтересів між суб'єктами економічних процесів, отримала назву «податкового компромісу» і в його розв'язанні важлива роль належить податковій і ціновій політиці держави.

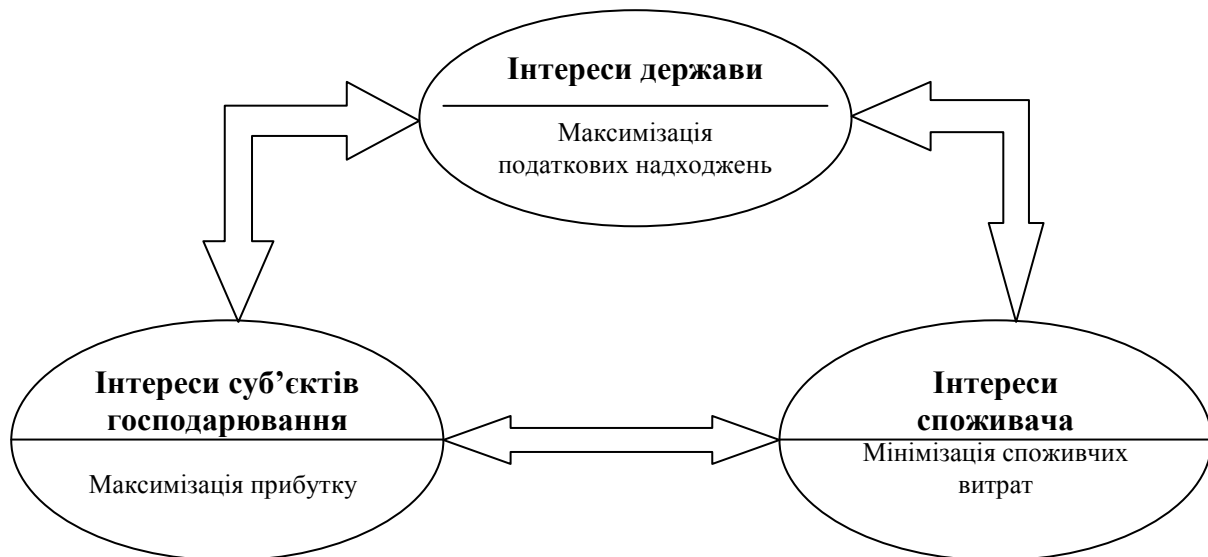

Рис.1. Суб'єкти податкового компромісу

Податкова політика як засіб макроекономічного регулювання тісно пов'язана з процесами ціноутворення, адже елементи оподаткування (об'єкт оподаткування, база оподаткування, розміри ставок податків, пільги) впливають на ціну формуючи споживчий попит населення. Рівень цін впливає на величину доходів суб'єктів господарювання і при певному податковому

навантаженні формує обсяг їх внутрішніх фінансових ресурсів. Обсяг податків в будь-якій державі визначається її потребами (розвиток економіки, соціальні потреби, оборона країни і ін.) і при їх визначенні враховується ціновий фактор. Саме тому актуальним питанням в умовах сьогодення в Україні виступає побудова ефективної системи оподаткування з врахуванням її фіскальної достатності та регулюючого впливу на загальний рівень цін.

З метою виявлення взаємозв'язку податків і цін розглянемо сутність цих категорій, їх спільні та відмінні ознаки (див. рис. 2). Так, податок – це фінансова категорія, яка обслуговує процес розподілу частини вартості ВВП з метою формування централізованого фонду грошових коштів для задоволення суспільних потреб.

Ціна – економічна категорія, яка обслуговує усі економічні процеси у суспільстві (виробництво, розподіл, обмін, споживання) та визначає пропорції вартісного розподілу ВВП з метою ефективного впливу на розвиток економіки. Ціна – це вартість товару, виражена в кількості грошей, які продавець хоче отримати за товар (послугу), а покупець погоджується заплатити.

Виходячи із вищезазначеного, слід відмітити, що ціна як економічна категорія є первинною по відношенню до податку, адже об'єктом, на основі якого здійснюється розподіл частини ВВП через податки, виступає ціна. Податок і ціна – категорії, що знаходяться в тісному взаємозв'язку та взаємозалежності.

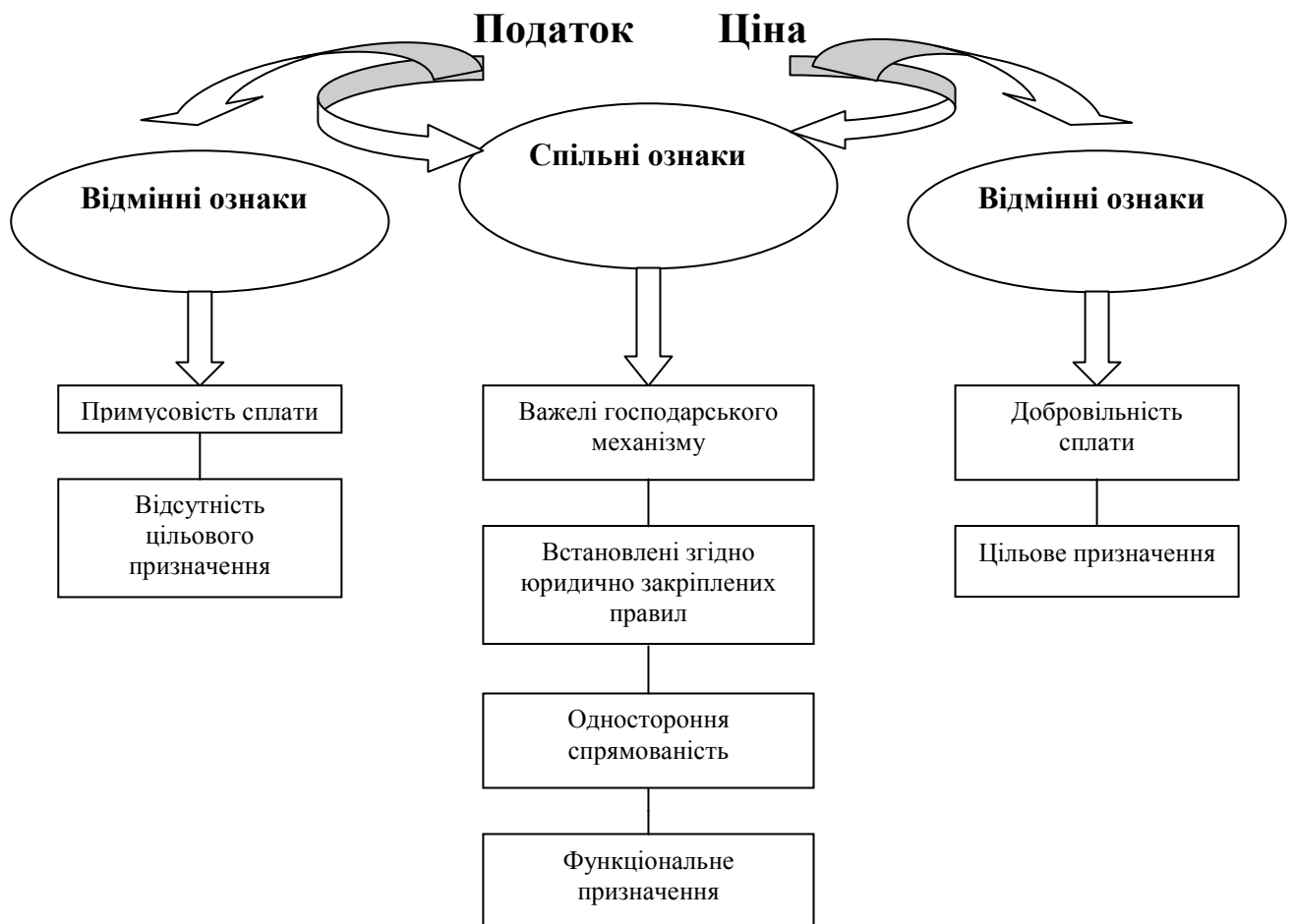

Рис. 2 Спільні та відмінні ознаки податку і ціни

Податок і ціна економічно взаємопов'язані й опосередковані грошовою формою. Податки відображають рух грошових коштів цільового призначення, а ціна – показник виміру суспільної оцінки витрат і результатів діяльності суб'єктів господарювання. Взаємозв'язок податків і цін як самостійних категорій зумовлений застосуванням різних форм розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту. Водночас їх функціональний вплив на розподільчі процеси утворює нерозривну взаємодоповнювальну єдність.

До спільних ознак податку і ціни слід віднести те, що вони виступають важелями господарського механізму, за допомогою яких держава регулює економічні процеси у суспільстві, однак їх функціонування відбувається у двох істотно різних сферах товарно – грошових відносин. Цінові методи перерозподілу чистого доходу діють через механізм ринкового відхилення цін від вартості, що відбувається у сфері товарообігу, процесі купівлі – продажу товарів. Сутність податкових методів зумовлена рухом частини вартості ВВП до бюджету внаслідок її централізації. Тут дія закону вартості обмежується законодавчо встановленими нормами розподілу, що впливає із суспільних потреб. Незважаючи на те, що ціна і податок функціонують в різних сферах економіки, вони обслуговують розподільчі та перерозподільчі процеси.

Наступною спільною ознакою є стягнення податків державою на підставі закону за юридично закріпленими правилами. Насамперед, це порядок включення в ціну її структурних елементів, а також державне регулювання цін через встановлення фіксованих та регульованих цін, тарифів, що складають від 10 % до 30 % загального обсягу товарів, робіт, послуг та визначаються економічною політикою держави. Однак, при формуванні вільних цін істотний вплив здійснюють такі фактори як попит, пропозиція, якість, корисність товару, платоспроможність покупців і інше, які визначаються на ринку та породжують самостійність визначення ціни.

Необхідно відзначити таку спільну ознаку, як одностороння спрямованість податкових відносин, що виникають в процесі перерозподілу частини вартості національного доходу від платників податків до держави. Повернення переplat пов'язане з конкретним механізмом розрахунків з бюджету, тому його не можна розглядати як зворотній рух. Ціна також характеризується одностороннім рухом вартості від продавця до споживача.

Спільною ознакою податку і ціни є також їх функціональне призначення. Потреба в податках визначається двома чинниками: необхідністю фінансового забезпечення виконання державою своїх функцій та вирішення соціально – економічних завдань. Ціна – виступає грошовим показником виміру суспільно визнаної праці одиниці товару та задоволення потреб споживача в процесі обміну. Ціна обслуговує процес перерозподілу, що здійснюється за допомогою податків.

Примусовість податку відрізняє його від добровільного пожертвування. Примусовість не завжди виражається в тому, що на платника покладається прямий обов'язок сплати даного податку. Так, стосовно податків на споживання, які включаються в ціну товару, то вони не виступають примусовими, через те, що споживач сам обирає варіант – платити чи не

платити податок, завдяки прийняттю рішення, купляти чи не купляти товар. Дана ознака податків на споживання поєднує їх з добровільним характером ціни відносно покупця (споживача). Адже визначальною у прийнятті рішення щодо придбання товару виступає потреба (у харчуванні, оплаті послуг тощо).

Податки характеризуються відсутністю цільового призначення, вони сплачуються до бюджету і витрачаються на визначені державою потреби, тоді як ціна має чітко визначену мету: забезпечення сплати податків до бюджету, відшкодування витрат виробництва (обігу) та отримання прибутку; для споживачів – це задоволення своїх потреб.

Податки і ціни поряд з іншими державними інструментами регулювання економіки відіграють активну роль у вирішенні багатьох соціально – економічних завдань. Податки, зокрема податки на споживання, безпосередньо впливають на ціну, однак і ціна впливає на суму податків (податкове зобов'язання) через процеси ринкового ціноутворення.

В умовах ринкової економіки процес ціноутворення здійснюється в два етапи (див. рис. 3):

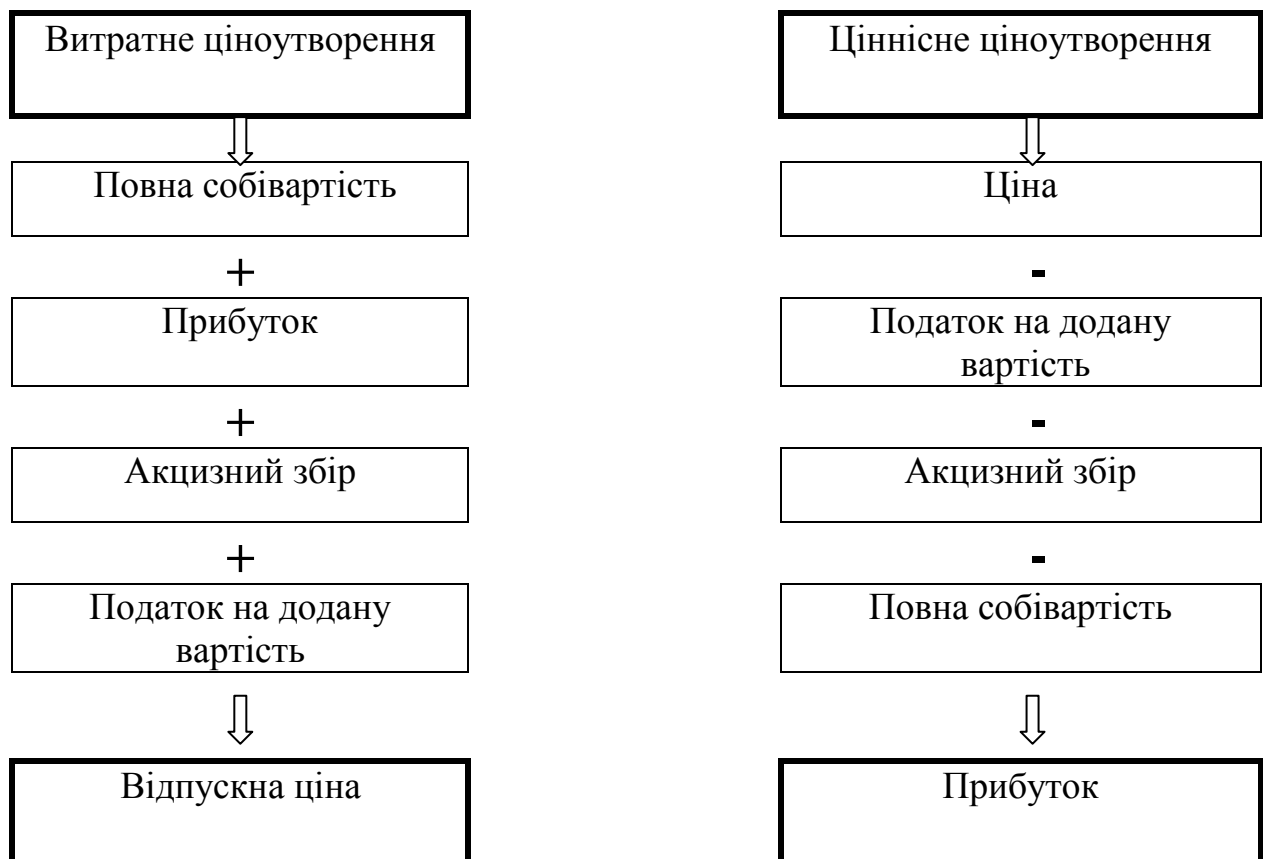

Рис.3 Моделі витратного та ціннісного підходів до ціноутворення

1) процес формування ціни виробником (ціна продавця);

На даному етапі формування ціни здійснюється виробником – суб'єктом господарювання виходячи з витратного методу ціноутворення, який передбачає відшкодування витрат, одержання прибутку та забезпечення сплати податків на

споживання до бюджету, тобто визначальна роль у формуванні ціни належить витратам виробництва (положення теорії трудової вартості – ціна продавця);

2) визначення ціни на ринку під впливом попиту і пропозиції (ціна покупця).

На другому етапі процесу ціноутворення ціна визначається на ринку під впливом різноманітних ціноутворюючих факторів: попиту і пропозиції, якості товару, наявності товарів аналогів, платоспроможного попиту споживачів та інше. Визначення ціни здійснюється за допомогою споживчого (ціннісного) методу, при якому ціну визначає покупець, виходячи із цінності (корисності) товару. Ціннісний метод ціноутворення передбачає необхідність прогнозування виробником фінансового результату (прибуток, збиток) від реалізації товару, забезпечуючи при цьому сплату податків на споживання до бюджету, покриття витрат виробництва та одержання прибутку.

На першому етапі процесу ціноутворення взаємозв'язок податків і цін обумовлюється тим, що ціна може істотно впливати на величину податку. Адже від обсягу виробничої ціни* (повна собівартість + прибуток) залежить сума податків на споживання (при умові, що ставки цих податків встановлені у відсотках). При зростанні виробничої ціни збільшується сума податків на споживання і навпаки. За умови встановлення твердих ставок податків на споживання держава забезпечує певний обсяг надходжень до бюджету. Визначальним у даному випадку щодо обсягів надходжень виступає рівень споживання товарів (кількість споживаних товарів).

На другому етапі ціноутворення, при ціннісному підході до визначення ціни, податки на споживання через визначення об'єкту та бази оподаткування, ставок, пільг впливають на фінансові результати (прибуток, збиток) суб'єктів господарювання. Поряд з тим, сума податків на споживання залежить від величини ціни.

Таким чином, взаємозв'язок податків на споживання і цін обумовлюється їх взаємозалежністю через процеси ринкового ціноутворення та основні напрями податкової політики держави через елементи оподаткування (об'єкт та база оподаткування, розміри ставок податків, пільги).

* В нині діючих нормативних актах з питань ціноутворення в Україні ця ціна називається оптовою. В основу терміну «оптова ціна» закладено російське слово «опт», що у тлумачному словнику С.І.Ожегова трактується як «купля и продажа партиями, большими количествами». В українській мові терміну «опт» відповідає українське слово «гурт». Крім того, в ринковій економіці на відміну від адміністративної, реалізація продукції (збут) може здійснюватись як великими партіями, так і малими, а також одиницями товару. Термін «гуртова ціна» доцільно вживати в умовах реалізації товару великими партіями, яку здійснюють гуртові ланки в сфері обігу (гуртовні). Тому, доцільним видається на противагу терміну «оптова ціна» вжити український термін «виробнича ціна». Виробнича ціна – це ціна, яка обслуговує процес виробництва та елементами якої є повна собівартість і прибуток.